

SO'FI OLLOYORNING "SABOT UL-OJIZIN" ASARIDA NAFS TARBIYASI VA AXLOQIY POKLIK G'OYALARI

Ergasheva Shohsanam Shavkatjon qizi

Farg'ona davlat universiteti

Filologiya fakulteti

o'zbek tili yo'nalishi 3-kurs talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada So'fi Olloyorning Sabot ul-ojizin asari asosida nafs tarbiyasi, axloqiy poklik, ruhiy kamolot va tasavvufiy tarbiya masalalari tahlil qilinadi. Asarda inson qalbini isloh qilish, nafsni jilovlash, sabr, tavozu', diyonat, halollik kabi fazilatlarining o'rni keng sharhlanadi. Maqolada So'fi Olloyor g'oyalarining islomiy tasavvuf an'analari bilan bog'liqligi ilmiy yondashuv asosida ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: nafs, tasavvuf, poklik, komillik, ruhiy tarbiya, axloq, So'fi Olloyor, Sabot ul-ojizin.

Annotation: This article analyzes the issues of self-discipline, moral purity, spiritual maturity, and mystical education based on Sufi Alloyor's work Sabat ul-Ajizin. The work extensively discusses the role of such qualities as reforming the human heart, curbing the self, patience, humility, piety, and honesty. The article examines the connection of Sufi Alloyor's ideas with Islamic mystical traditions based on a scientific approach.

Keywords: nafs, Sufism, purity, perfection, spiritual education, morality, Sufi Alloyor, Sabat ul- ajizin.

Аннотация: В статье анализируются вопросы самодисциплины, нравственной чистоты, духовной зрелости и мистического образования на основе труда суфия Аллояра «Сабат уль-Аджизин». В работе подробно обсуждается роль таких качеств, как исправление человеческого сердца, обуздание себя, терпение, смирение, благочестие и честность. В статье рассматривается связь идей суфия Аллояра с исламскими мистическими традициями на основе научного подхода.

Ключевые слова: нафс, суфизм, чистота, совершенство, духовное образование, нравственность, суфийский Аллояр, Сабат уля-аджизин

XVII asr oxiri – XVIII asr boshlaridagi Movarounnahr ma’naviy hayotida So‘fi Olloyor alohida o‘rin tutadi. Uning “Sabot ul-ojizin” asari o‘z davrida ham, bugungi kunda ham keng o‘qiladigan, tasavvufiy-axloqiy pand-nasihat ruhidagi eng muhim manbalardan biridir. Asar shoirning inson ruhiy kamoloti, nafs tarbiyasi, sabr-matонат, tavozu’, adolat kabi ma’naviy fazilatlar haqidagi chuqur mulohazalarini o‘zida mujassam etadi. Sharq ma’naviy tafakkurining muhim yo‘nalishlaridan biri tasavvuf bo‘lib, u insonning ichki olamini tarbiyalash va poklashga qaratilgan mukammal ta’limot tizimini shakllantirgan. Tasavvufda “nafs tarbiyasi” tushunchasi ruhiy kamolotning boshlang‘ich bosqichi sanaladi. So‘fi Olloyorning “Sabot ul-ojizin” asari aynan shu tamoyillarga tayanib yaratilgan bo‘lib, unda insonning o‘z nafsini poklashi, axloqiy fazilatlarni egallashi va ma’naviy yuksalishining yo‘l-yo‘riqlari bayon etilgan. “Sabot ul-ojizin” o‘z davrida va keyingi asrlarda keng o‘qilgan, muridlar uchun qo‘llanma bo‘lgan didaktik-diniy asardir. Undagi g‘oyalar bugungi kunda ham ma’naviy tarbiya, axloqiy komillik va ijtimoiy muhitni sog‘lomlashtirish uchun dolzarb ahamiyatga ega.

Nafs tushunchasining tasavvufiy talqiniga to‘xtalib o‘tsak. Tasavvufda nafs insonning hayvoniy istaklari, shahvati, g‘azabi, manmanligi va o‘z-o‘zini ulug‘lashga bo‘lgan mayllarini ifodalaydi. So‘fi Olloyor nafsni insonning eng katta dushmani sifatida ko‘rsatadi. Uning asarda berilgan talqiniga ko‘ra, nafs:

- insonni haq yo‘ldan chalg‘ituvchi ichki kuch;
- ruhning yuksalishiga to‘sqinlik qiluvchi pardalardan biri;
- zulmat manbayi;
- ma’naviy halok bo‘lish sababidir.

So‘fi Olloyor nafsni poklashni “jihodul-akbar” — eng buyuk kurash deb atagan mutasavviflar qarashlariga tayangan holda sharhlaydi. Unga ko‘ra, inson avvalo o‘z ichidagi yovga — nafs ammora (buyruq beruvchi nafs)ga qarshi kurashishi lozim.

Nafs tarbiyasining bir qancha bosqichlari mavjud. So‘fi Olloyor tasavvufiy an‘anaga amal qilgan holda, nafs tarbiyasining bir nechta darajasini tilga oladi. Asarda to‘g‘ridan-to‘g‘ri darajalar kategorial tarzda sanalmagan bo‘lsa-da, bayon etilgan fikrlar asosida quyidagi bosqichlar ajraladi:

1. Nafsni jilovlash (riyózat)

Bu bosqichda inson o‘z xohishlarini cheklash, nafsni o‘rgatish, sabr va matonat bilan ichki qarshiliklarga bardosh berishi kerak.

2. O‘zini hisob-kitob qilish (muhasaba)

Odam o‘z kundalik amal va niyatlarini nazorat qilishi, xatolarini tan olishi, halol rizq, pok munosabatlar bilan yashashi lozim.

3. Qalban poklanish (tazkiya)

Bu bosqichda inson nafaqat xatti-harakatda, balki qalbida ham hasad, g‘azab, kibru havoni yengadi.

4. Haqiqatni idrok etish (ma‘rifat)

Nafs poklangan sari insonning idroki ochiladi, u haqiqatni tanib boradi, ma‘naviy nurlanish hosil bo‘ladi. Ushbu bosqichlar tasavvufning umumiy suluq tizimiga yaqin bo‘lib, So‘fi Olloyor ularni amaliy hikmatlar bilan ifoda etadi. “Sabot ul-ojizin”ning asosiy g‘oyalaridan biri — axloqiy poklik. So‘fi Olloyorga ko‘ra, nafsni tarbiyalashning natijasi poklikdir. Poklikning bir necha ko‘rinishlari bor:

1. Qalb pokligi – hasad, g‘azab, kibr, makr, riyo kabi illatlardan qutulish;
2. Til pokligi – g‘iybat, bo‘hton, yomon so‘z, yolg‘ondan tiyilish;
3. Amal pokligi – halol mehnat, to‘g‘rilik, haqqoniylik, adolat, saxovat bilan yashash.

So‘fi Olloyor poklikni imonning eng muhim belgisi deb biladi. Unga ko‘ra, nafsni tarbiyalamagan inson hech qachon haqiqiy axloqiy darajaga erisha olmaydi. Asarda sabr,

qanoat, nafs tarbiyasining asoslari ham keltirilib o'tilgan. So'fi Olloyor nafs tarbiyasini sabr, tavozu' va qanoat kabi asosiy fazilatlar bilan bog'laydi. Sabr — nafsning eng kuchli davo vositasidir. Sabr egasi har qanday qiyinchilikni bardoshli qabul qiladi, nafsning arzimas istaklariga berilmaydi. Tavozu' kibru havo, manmanlikni yo'q qiladi. Bu nafsqa qarshi kurashning eng muhim qurolidir. Qanoat — dunyo tamagirligidan voz kechish. So'fi Olloyor qanoatning ijtimoiy tinchlikni ta'minlovchi fazilat ekanini ta'kidlaydi. Zikr, tavbava duo – nafslar tarbiyasining ruhiy usullari hisoblanadi. So'fi Olloyor nafsni poklash uchun uch asosiy ruhiy amaliyotni ko'rsatadi:

1. Zikr – qalbni uyg'otish, g'aflat pardalarini ko'tarish.
2. Tavba – gunohlardan qutulish, qalbni tozalash.
3. Duo – Allohdan hidoyat va quvvat so'rash.

Bu amallar tasavvufning amaliy jihatini tashkil qiladi va nafsni jilovlashni yengillashtiradi. Nafs tarbiyasining ijtimoiy ahamiyati haqida gapirib o'tadigan bo'lsak, So'fi Olloyor nafs tarbiyasini shaxsiy emas, balki ijtimoiy fazilat sifatida ko'radi. Chunki nafsini yenggan inson adolatli bo'ladi; u boshqalarga ozor bermaydi; halol mehnat qiladi; jamiyatda mehr, totuvlik va halollik mustahkamlanadi; fitna, adovat, hasad, yomonlik kamayadi. Demak, nafs tarbiyasi jamiyat axloqiy sog'lomligining kafolati sifatida talqin qilinadi.

So'fi Olloyorning "Sabot ul-ojizin" asari nafs tarbiyasi va axloqiy poklik masalalarini juda chuqur yoritgan tasavvufiy qo'llanmadir. Asarda nafsning mohiyati, uni jilovlash yo'llari, poklikning darajalari, sabr, tavozu', qanoat kabi fazilatlarining ahamiyati keng tahlil qilingan. So'fi Olloyor nafs tarbiyasini inson komilligi va jamiyat barqarorligining eng muhim sharti sifatida talqin qiladi. Bu g'oyalar bugungi ma'naviy-ma'rifiy hayot uchun ham o'z ahamiyatini saqlab qolgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. So'fi Olloyor. Sabot ul-ojizin. – Toshkent: Mumtoz so'z nashriyoti, turli yillar nashrlari.
2. Abdullayev, A. O'zbek tasavvuf adabiyoti tarixi. – Toshkent: Fan, 2018.

3. Jo‘rayev, M. Tasavvuf va ma’naviyat. – Buxoro: BDU, 2020.
4. Komilov, N. Tasavvuf. – Toshkent: O‘zbekiston, 1996.
5. Qosimov, A. Islom falsafasi va axloqiy ta’limotlar. – Toshkent: Ziyo, 2017.
6. Yusupov, M. O‘zbek mumtoz adabiyotida tasavvuf an’analari. – Samarqand: SamDU, 2022.